

ERDŐ PÉTER

Az esztergomi szinodális könyv

I. A szinodális könyv fogalma

A püspökök részvételével tartott tartományi és egyéb helyi zsinatok, valamint az egyházmegye klérusa részére megrendezett, de kizárólag a püspök törvényhozói működésének körébe tartozó egyházmegyei zsinatok határozatainak szövegével kapcsolatban a legújabb időkig a kutatás fő célja az volt, hogy minél pontosabb szövegkiadást és tartalmi elemzést készítsenek az egyes zsinatok okmányairól. Az utóbbi években azonban azoknak a kéziratos kódexeknek a vizsgálata, melyekben késő középkori zsinati határozatok maradtak fenn, új kategóriákat hozott felszínre. A szövegek megjelenésének formai tanulmányozása bizonyos új műfaj-fogalmak előtérbe kerüléséhez vezetett. Különösen jelentős ezek közül a „szinodális könyvek” (*libri synodales*) csoportja.

Az újabb történeti irodalomban a *liber synodalis* egyrészt úgy jelenik meg, mint azoknak a zsinati szövegeknek az összessége, amelyeket egyazon kéziratos kódexbe írtak egymás után. Ilyen értelemben használja e kifejezést pl. Joseph Avril.¹ Ebbe a fogalomkörbe tartozik az a meghatározás is, amely szerint a szinodális könyv olyan zsinati határozatokat tartalmazó kötet, melybe a plébánosok utólag beírták a későbbi zsinatok által eszközölt változtatásokat.² A középkori szóhasználatot, főként azt vizsgálva, hogy minek nevezték ezek az iratok saját magukat, újabban spanyol kutatók arra a megállapításra jutottak, hogy az Ibériai félszigeten, de Itáliában és Franciaországban is gyakran előfordult a *liber synodalis* vagy *liber sinodicus* elnevezés alkalmazása olyan traktátusokra vagy összefoglalásokra, melyek azokat a főbb vallási témákat tartalmazzák, amelyeket a lekipásztorkodó klerikusoknak szolgálatukhoz ismerniük kellett. Az ebben az utóbbi értelemben vett szinodális könyv műfaját Bernardo Alonso, Francisco Cantelar és Antonio García y García a következőképpen írják le: olyan, a főbb hittani témákat tartalmazó kézikönyv vagy összefoglalás, mely-

¹ *Les status synodaux angevins de la seconde moitié du XIIIe siècle* (Les statuts synodaux français du XIIIe siècle 3). Paris, 1988. 20.

² Vö. CHENEY, Christopher R.: *English synodalia of the Thirteenth Century*. ²Oxford, 1968. 46–47.

nek tartalmát a lelkipásztorkodó papságnak ismernie és a híveknek kifejtene kellett. A szinodális könyv egyetlen szerzője a püspök, aki azt kihirdeti, de nem veti alá a szinodus jóváhagyásának, ahogyan ez a szinodális konstitúciók esetében történt. Mindazokon az egyházmegyei zsinatokon, ahol — legalábbis Kasztíliaiban — ilyen szinodális könyvet hirdettek ki, hoztak ezenkívül néhány zsinati határozatot is. A szinodális könyvnek ezek az egyházmegyei zsinatok nagyobb rangot tulajdonítottak, mint a saját határozataiknak, hiszen előírták, hogy minden érintett pergamenre másolja őket, a közönséges zsinati határozatokat viszont elég volt papírra leírni.³

A *liber synodalis* ettől eltérő jelentései inkább az újkori szóhasználatban fordulnak elő, mint magukban a középkori szövegekben. Ilyen újabb jelentés az, amely szerint a szinodális könyv a zsinati határozatok szövegét jelöli, vagy a zsinati gyűjteményeket, amelyekben a kihirdető püspök saját rendelkezéseit és korábbi püspökök jogszabályait gyűjti egybe. Végül használják a szinodusi könyv kifejezést annak a könyvnek a megjelölésére is, amelybe az egyes szinodusok után határozataik szövegét egymás után bemásolták.⁴

A fenti legszorosabb értelemben vett szinodális könyvnek, vagyis annak a típusnak, melyet a püspök egyházmegyei zsinaton adott át, és amely főként hittani és lelkipásztori alapelemeket foglalt össze gyakorlati és oktatási célra, a kortárs szövegekben olykor a *Summa synodalis*, *Summa sacerdotum*, illetve a *Summa sacramentorum* nevet is adták.⁵ A szentségekre való utalás nem véletlen, hiszen ezek a könyvek gyakran ilyen témájú részeket tartalmaznak.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a helyi, főként az egyházmegyei zsinati, de olykor tartományi zsinati anyagot tartalmazó magyarországi eredetű vagy ma hazánkban őrzött kódexek közül melyekben találunk a szinodális könyv műfajának megfelelő írást. Azt is tisztáznunk kell, hogy az adott szinodális könyv a műfaj fenti legszorosabb, középkori értelmében felel-e meg a *liber synodalis* fogalmának, vagy valamilyen ettől eltérő, újabb értelemben.

Mivel az anyag áttekintése során az esztergomi egyházmegyei konstitúciók szempontunkból különösen jelentősnek bizonyultak, a továbbiakban ezek bemutatására szorítkozunk.

³ ALONSO RODRIGUEZ, Bernardo – CANTELAR RODRIGUEZ, Francisco – GARCIA Y GARCIA, Antonio: *Liber synodalis. Para la historia de un concepto*. In: *Studia in honorem eminentissimi Cardinalis Alphonsi M. Stickler*, ed. Card. CASTILLO LARA, Rosalio I. (Studia et textus historiae iuris canonici 7). Roma, 1992. 1–11, főként 10.

⁴ *Uo.* 10–11.

⁵ PONTAL, Odette: *Les statuts de 1230 à 1260* (Les statuts synodaux français du XIIIe siècle 2). Paris, 1983. 237–264.

II. Az esztergomi szinodális könyv

A késő középkori magyarországi zsinatok, különösen az egyházmegyei zsinatok neve alatt fennmaradt szövegek kevés kéziratos kódexünkben fordulnak elő.⁶ Zömükben már nyomtatásban is napvilágot láttak.⁷ Közülük különös figyelmet érdemel az a dokumentum, amely az 1382-es, Demeter érsek⁸ alatt tartott Esztergomi Egyházmegyei Zsinat határozataként maradt fenn, és Szentirmai Sándor megállapítása szerint a legrégebb ismert magyar egyházmegyei zsinati törvényhozói emlék.⁹

1. Meghatározása és változatai

Ez az említett 1382-es esztergomi zsinati szöveg olyan gyűléshez kapcsolódik, mely egyházmegyei és nem tartományi zsinatnak tekinthető. Erre már Szvorényi Mihály felhívta a figyelmet, amikor a határozatok prologusát kiadta.¹⁰ A teljes zsinati szöveg — minden bizonnyal abban a formában, ahogyan azt Stock János 1460-as szepesi préposti zsinata megerősítette (lásd alább) — Batthyány Ignác kiadásában jelent meg már 1827-ben.¹¹ Kéziratos példánya a Budapesti Egyetemi Könyvtár Cod. Lat. 73. jelzetű kódexében található.¹²

Megvizsgálva ezt a szöveget, egyértelműen kitűnik, hogy megfelel a legszorosabb értelemben vett szinodális könyv fent vázolt fogalmának. Ezt a következő tények támasztják alá:

⁶ Áttekintésükhöz lásd: ERDŐ Péter: *A részleges egyházjog forrásszövegei a Magyarországon őrzött középkori kódexekben* = MKsz 1992. 304–306.

⁷ Főbb kiadások: PÉTERFFY, Carolus: *Sacra Concilia Ecclesiae Romano Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab anno Christi MXVI usque ad annum MDCCXXXIV. I.* Posonii, 1741 (²Viennae, 1742; az alábbiakban ezt a 2. kiadást idézzük); II. Posonii, 1742; BATTHYÁNY, Ignatius: *Leges ecclesiasticae Regni Hungariae et provinciarum adiacentium. I–III.* Albae Carolinae, Claudiopoli, 1785–1827; DANKÓ, Josephus: *Constitutiones Synodales Almae Ecclesiae Strigoniensis A. D. MCCCCL.* Strigonii, 1865. A 15–16. századi kiadásokról lásd alább. A Batthyány-féle szövegek gondozásának szakszerűsége és pontossága elmarad a szerző személyes színvonalától; vö. JAKÓ Zsigmond: *Batthyány Ignác, a tudós és a tudomány-szervező* = MKsz 1991. 358.

⁸ Vö. pl. MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Bp. 1971. 323, 89. jegyz. (Kaplai Demeter zsinatát említi.)

⁹ SZENTIRMAI, Alexander: *Die ungarische Diözesansynode im Spätmittelalter* = *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung* 47 (1961). 281.

¹⁰ *Synopsis critico-historica decretorum synodaliurn pro Ecclesia Hungaro-catholica editorum.* Vespriimii, 1807. 154; ugyanezt erősíti meg pl. SZENTIRMAI: *Die ungarische Diözesansynode...* 281.

¹¹ BATTHYÁNY: *Leges...* III. 260–278.

¹² Vö. MEZEY, Ladislaus: *Codices latini mediü aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*. Bp. 1961. 124–129.

1. A szöveg a plébániai papság számára készült, az általános bevezető rész elején a címzetteket a rájuk bízott plébániai nép pásztorainak („vos Pastores commissae vobis [plebis] Plebanis”)¹³ nevezi. Tartalma valóban hittani és lelkipásztori: elsősorban a hét szentség köré rendezi mondanivalóját, majd egyéb egyházfegyelmi rendelkezéseket közöl. Ezek azonban szintén a lelkipásztorok papjának életét és a plébániai tevékenységet érintik. Szükségességüket az idézett bevezető rész külön is hangsúlyozza.¹⁴

2. Már az előszóból látszik, hogy nem olyan szövegről van szó, amit a püspök a zsinat elé megvitatásra terjesztett volna, hanem a kész szöveget az egyházmegyei zsinaton már csupán közölték. Noha az előszó utal arra, hogy a határozat szövege „hozzáértő személyek tanácsával és a káptalanból való uraknak, testvéreinknek egyetértésével”¹⁵ készült, az is kitűnik belőle, hogy a zsinaton a szöveget a papságnak egyszerűen a tudomására hozták.¹⁶

3. A szöveg tekintélye nagy volt. Ezt az is mutatja, hogy később több magyarországi egyházmegyei zsinaton megújították, újra kihirdették. A későbbi zsinatok a saját új határozataikat több ízben mintegy kiegészítésként, hozzáfűzésként csatolták hozzá. Ilyen megújításra került sor az 1450-es, Szécsy Dénes alatt tartott esztergomi egyházmegyei zsinaton;¹⁷ az 1460-as Stock János prépost által vezetett szepesi préposti zsinaton,¹⁸ ahol a sziléziai előzményekre visszavezethető¹⁹ önálló határozatok²⁰ külön vizsgálatra érdemes együttest képeznek; az 1493-as, Estei Hippolit alatt tartott esztergomi egyházmegyei zsinaton,²¹ ahol a Szécsy Dénes-féle változat kerül megújításra és átalakításra; az 1494-es nyitrai egyházmegyei zsinaton,²² továbbá az 1515-ös veszprémi egyházmegyei zsinaton.²³

Az elfogadás módjáról szóló utalások, melyeket az előző pontban említettünk, önmagukban még nem mutatnak arra, hogy a magyarországi egyházmegyei zsinatok többi határozatához képest sokkal szilárdabb, tekintélyesebb vol-

¹³ BATTHYANY: *Leges*. . . III. 259 bis.

¹⁴ BATTHYANY: *Leges*. . . III. 259 bis („monemus atque obsecramus, ut memoriae commendetis, et adimplere summo opere studeatis illud, quod est vobis necessarium [ad] officii commissi onus rite, et legitime peragendum”).

¹⁵ BATTHYANY: *Leges*. . . III. 259 bis („prudentum participato Consilio, et consensu Fratrum nostrorum Dominorum de Capitulo accedente, infra scriptas constitutiones edidimus”).

¹⁶ BATTHYANY: *Leges*. . . III. 259 bis („ipsasque in Cleri notitiam scriptis praesentibus duximus deferendas, et in hac sancta Synodo publicandas”).

¹⁷ Kiadta: BATTHYANY: *Leges*. . . III. 466–491; DANKÓ: *i. m.* 1–32.

¹⁸ Vö. BATTHYANY: *Leges*. . . III. 508.

¹⁹ Vö. SZENTIRMAI: *Die ungarische Diözesansynode*. . . 282.

²⁰ Kiadta: BATTHYANY: *Leges*. . . III. 507–518.

²¹ Kiadta: BATTHYANY: *Leges*. . . III. 546–566.

²² Kiadta: PÉTERFFY: *Concilia*. . . I. 244–283.

²³ Kiadta: PÉTERFFY: *Concilia*. . . I. 220–243.

na a szöveg, hiszen hazai egyházmegyei zsinataink összehívásának 1450 óta általános formulája szerint ezekre a szinódusokra egyébként is a zsinati határozatok meghallgatása végett („statuta synodalia audituri”) kellett megjelen-
ni,²⁴ nem pedig az azokról való tanácskozás, vita céljából. Hozzá kell azonban ehhez fűznünk, hogy a szinodális könyv törzsanyagához Szécsy Dénes zsinatán kapcsolt további rendelkezésekről maga a szöveg több helyütt azt mondja, hogy azokat a zsinat jóváhagyta („hac Sacra approbante Synodo statuimus”).²⁵ Ilyesmit magáról a szinodális könyvről nem állít a szöveg. Hogy a szinodális könyvtől különböző rendelkezések jóváhagyásának nem lehetett túl nagy jelentősége, hiszen amúgy is csak a püspöki kibocsátáshoz járuló formaságnak tekintették, az kitűnik egyrészt abból, hogy számos más hozzáadott püspöki rendelkezés esetén sincs a zsinati jóváhagyásról szó, másrészt abból, hogy a zsinati jóváhagyásra való utalást a szöveget később átvevő zsinatok is egyszerűen átmásolják határozatukba.²⁶ Az mindenesetre kétségtelen tény, hogy az 1382-es esztergomi egyházmegyei zsinati szöveg nagy állandósággal kerül megújításra mind a főegyházmegyében, mind a szuffragáneus egyházmegyékben. Ez azt mutatja, hogy tekintélye mégis felülmúlta az alkalmilag bizonyos kérdésekről hozott egyházmegyei határozatokét.

Megjegyzendő, hogy a *Liber synodalis* címet vagy elnevezést az esztergomi szinodális könyvre — hiszen a fentiek alapján a szöveg méltán nevezhető így — sem az azt tartalmazó kéziratok, sem a későbbi megújító rendelkezések nem alkalmazzák. Szécsy Dénes érseknek az 1382-es szinodális könyvet enyhe változtatásokkal megújító 1450-es esztergomi zsinata a Batthyány Ignác kiadásához felhasznált „Exemplar Palatinus”-ban a *Constitutiones Synodales Almae Ecclesiae Strigoniensis* feliratot viseli.²⁷ A Stock János prépost 1460-as szepesi zsinatán történt megerősítés szövegében ez a szinodális könyv *Almae Ecclesiae Strigoniensis Statuta Synodalia* néven szerepel.²⁸ Az 1493-as, Estei Hippolit alatt tartott egyházmegyei zsinaton a választott és megerősített érsek ugyanezt a szöveget újabb változatban adta ki. A Batthyány-féle szövegkiadás szerint a prologus után címfeliratként a *Constitutiones Almae Ecclesiae Strigoniensis* elnevezés áll.²⁹ Maga a prologus a szinóduson megújított szöveget egyszerűen *constitutiones* néven említi.³⁰ Az 1515-ös Veszprémi Egyházmegyei Zsinat határozatainak előszavában — minden bizonnyal már erre a legutóbbi változatra való utalással — *sacrae synodales constitutiones Ecclesiae Metropolitanae Strigo-*

²⁴ Vö. SZENTIRMAI: *Die ungarische Diözesansynode...* 281.

²⁵ BATTHYANY: *Leges...* III. 481; DANKÓ: *i. m.* 18.

²⁶ SZENTIRMAI: *Die ungarische Diözesansynode...* 282.

²⁷ BATTHYANY: *Leges...* III. 466.

²⁸ *Uo.* 508.

²⁹ *Uo.* 547.

³⁰ *Uo.*

niensisről szól.³¹ Az 1494-es Nyitrai Egyházmegyei Zsinat szövege szintén erre a szinodális könyvre támaszkodik, de az előszónak azon a helyén, ahol magáról a szövegről van szó, a *constitutiones* kifejezés áll,³² az esztergomi zsinati könyvre való utalás nélkül.

Maga Batthyány Ignác az esztergomi egyházmegyei szinodális szöveg (a mi elnevezésünk szerint: az esztergomi szinodális könyv) három változatát különbözteti meg: a Demeter érsek-féle legrégebb (1382-ből) konstitúciókat, a Dénes érsek-féle régi (1450-ből) konstitúciókat és az Estei Hippolit-féle új (1493-ből) konstitúciókat.³³ A főegyházmegyén belüli 1460-as szepesi préposti zsinat a maga egészében megújítani, azaz változatlan formában megerősíteni látszik az esztergomi szinodális könyvet. Úgy tűnik, hogy a megújításkor az 1382-es változat szövegére támaszkodtak. Erre utal, hogy ez a régi változat Aranyasi Gelérfi János kódexében éppen a szepesi zsinat kánonjait követi,³⁴ s a szövegének egy helyén (a „De Clericis Concubinariis. . .” c. fejezet végén³⁵) kifejezett utalás áll arra, hogy az adott határozatot a kibocsátó a szepesi egyházra akarja alkalmazni. Ez a megjegyzés sem a Szécsy Dénes, sem az Estei Hippolit-féle verzióban nem szerepel.³⁶ Eszerint úgy tűnik, hogy az 1382-es szinodális könyv I. verziójának ma ismert és Batthyánynál kiadott szövege az 1460-as szepesi zsinaton megerősített formában áll rendelkezésünkre. Erre vall az is, hogy e változat végéről hiányzik a liturgikus ünnepeket felsoroló kalendárium. Nem volt szükséges ezt még egyszer leírni, hiszen az ugyanazon a préposti zsinaton kiadott új határozatok végén éppen a *Constitutiones Almae Ecclesiae Strigoniensis*ből vett liturgikus naptár áll.³⁷

A szepesi prépost nem volt önálló megyés főpásztor, hanem az esztergomi főegyházmegyén belül az érsek vikáriusaként működött a prépostság területére nézve.³⁸ Így nem módosíthatta a szinodális könyvet, hanem csupán saját rendelkezéseket fűzhetett hozzá. Általános helynök ma illet sem tehetne, hiszen a püspöki törvényhozó hatalmat nem gyakorolhatja, hanem csupán a végrehajtói hatalmat bizonyos megszorításokkal.³⁹ A szuffragáneus egyházmegyék püspökei viszont magukévá tehették, akár vátoztatásokkal is, a főegyházmegye zsinati

³¹ PÉTERFFY: *i. m. I.* 221.

³² PÉTERFFY: *i. m. I.* 251.

³³ BATTHYANY: *Leges. . . III.* 546 („triplices fuere constitutiones Strigoniens[es]: vetustissimae a Demetrio Archi-Episcopo editae, antiquae a Card. Dyonisio innovatae, et hae novae”).

³⁴ Vö. MEZEY: *Codices. . .* 125–126.

³⁵ BATTHYANY: *Leges. . . III.* 481, 557.)

³⁶ Vö. BATTHYANY: *Leges. . . III.* 481, 557.

³⁷ BATTHYANY: *Leges. . . III.* 518.

³⁸ Pl. Oláh Miklós esztergomi érsek 1560. június 1-jén kelt levelében leszögezi, hogy a szepesi prépost úgy működik mint „vicarius in ipsa Ecclesia Scepusiensi in spiritualibus”, az esztergomi érsek helynökéként (WAGNER, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et prophani. I.* Viennae, 1773. 380–382)

³⁹ *Codex Iuris Canonici.* Città del Vaticano, 1983. can. 479 §1, can. 135 §2.

könyvét. Ennek során hangsúlyozhatták, hogy az esztergomi szöveget követik bizonyos hozzáfűzésekkel, ahogyan Veszprémben történt,⁴⁰ vagy hallgathattak is erről, ahogyan a nyitrai határozatok teszik.

2. Tartalma

Az esztergomi szinodális könyv már legrégebb változatában is két előszót tartalmaz. Fejezetcímek az 1382-es első és az 1450-es második verzióból maradtak. A harmadik változat a Batthyány-féle kiadásban töredékes, szövegének első részében a fejezetcímek jórészt nem szerepelnek. A három változat fejezetcímeinek összehasonlítása mégis megbízható képet ad a szinodális könyv tartalmáról.

A két előszó után a törzsanyag az 1382-es alapverzióban négy tartalmi egységre oszlik. Ezeket már a második előszóban található bevezető beszéd meghatározza. Eszerint a könyv először a szentségek kiszolgáltatásáról, másodsor azok őrzéséről, harmadszor a szent liturgia végzéséről, negyedszer pedig a lelkek és az egyházak kormányzásáról szól.⁴¹ Az egyes szentségekre vonatkozó tudnivalók és rendelkezések szentségenként külön fejezetekben nyernek megfogalmazást, viszonylag rövid formában. Mind a hét szentségnek külön fejezet van szentelve. A keresztség és a bérálás után harmadik helyen nem az Eucharisztia, hanem a bűnbánat szentsége áll.

Noha a szinodális könyv magát nem nevezi *liber synodalis*nak, mégis felfedezhető bizonyos eltérés a könyv szentségekről szóló egységének és a másik három témakörbe tartozó rendelkezéseknek a megjelölése között. Ez utóbbiak ugyanis *capitulum* néven szerepelnek pl. a címfeliratokban.⁴²

Ezekben az utóbbi egységekben az egyes fejezetek a dekretális jogból is ismert témákról szólnak (így a simóniáról, a temetésről, a tizedekről, a nagyobb és kisebb kiközösítésről, annak feloldozásáról, a papok és szerzetesek öltözködéséről, a konkubinárius klerikusokról, arról, hogy a klerikusok házukban ne tartsanak kocsmát, a mise és a többi szertartás végzésének idejéről, a szent rendekre való alkalmasságról, az egyházi javak bitorlásáról, a javadalmukban meg nem erősítettek büntetéséről, azokról, akik nem teljesítik a helybenlakás kötelezettségét, a végrendeletekről, a kegyes célú adományokról, az interdictummal vagy kiközösítéssel sújtottak kerüléséről).

⁴⁰ PÉTERFFY: *i. m. I.* 221 („Constituimus, et matura deliberatione praehabita, consultis quibusque senioribus fratribus nostris, ac eorum assensu, et super reformationem Cleri nostri habita sana informatione, adhaerentibus sacris synodalibus constitutionibus Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis; additis etiam quibusdam sanctionibus, salutem et utilitatem subditorum nostrorum concernentibus, Decreta ipsa in unum librum redigi fecimus”).

⁴¹ BATTHYANY: *Leges...* III. 259.

⁴² BATTHYANY: *Leges...* III. 271, 277.

Ebben a kategóriában a második és a harmadik változat újabb érseki rendelkezések csoportját fűzi a szinodális könyv végére. Az ezekben érintett témák a fejezetek tartalmának összehasonlító táblázatából világosan kivehető. Sajátos bevezető is előfordul az ilyen rendelkezések előtt.⁴³

Mint fentebb jeleztük, a szinodális könyv szövege minden bizonnyal már az I. változat eredeti formájában is a liturgikus kalendáriummal zárult. A két későbbi verzióban pedig ténylegesen is ez áll a szöveg végén. Egyébiránt a szinodális könyvek liturgikus naptárral való zárása már korábban nyugaton is ismert jelenség volt.⁴⁴

3. Eredete

Mályusz Elemér 1971-ben a következőt írta ennek a szövegnek az eredetéről: „Afelől teljesen homályban maradunk, hogy az intézkedések miért éppen abban a sorrendben foglalnak helyet, amint ma olvashatók, miért nem más indoklás kíséri őket s miért nyertek oly jellegzetes fordulatokkal megfogalmazást. Bizonyos, hogy az alapszöveg, az 1382-i törvénykönyv nem teljes egészében magyar szerzőnek a fogalmazványa. Egyes részek külföldi átvételről tanúskodnak, az egyezések azonban még tisztázatlanok”.⁴⁵

Ha a szinodális könyv fentiekben vázolt műfaj-fogalmából indulunk ki, akkor az esztergomi szinodális könyv forrásait is nyilván főként a hasonló műfajú írások között kell keresnünk, különös tekintettel arra, hogy ez az esztergomi könyv tisztán és pontosan megfelel a szinodális könyv spanyol szerzők által meghatározott kritériumainak. Odette Pontal a 13. századi franciaországi egyházmegyei zsinati határozatok szövegkiadásában különös hangsúllyal hívja fel a figyelmet arra, hogy az a zsinati szabálygyűjtemény, melyet Petrus de Sampsona bolognai professzor állított össze 1252-ben Raymond Amaury Nîmes-i püspök kérésére, rendkívüli hatású írásnak bizonyult. Először a Nîmes-i egyházmegye számára hirdették ki, majd más francia egyházmegyékben is, végül Európa szerte elterjedt kézikönyvvé vált.⁴⁶ Ez a mű jóval későbbi szinodális könyveknek is alapjául szolgált, így például forrása volt a Bernardo de Alba

⁴³ PL. BATTYANY: *Leges. . . III.* 486 („Dyonisius Dei, et Apostolicae sedis gratia Archi Episcopus Strigoniensis, locique eiusdem Comes perpetuus Primasque ex dictae Apostolicae sedis legatus natus etc. Quoniam intelleximus. . .”); vö. *uo.* 487.

⁴⁴ Vö. pl. Mans 1240 v. 1247. Kiadása: PONTAL: *Les statuts. . .* 164.

⁴⁵ *Egyházi társadalom. . .* 347.

⁴⁶ *Les statuts de 1230 à 1260* (Les statuts synodaux français du XIIIe siècle 2). Paris 1983. 237; PONTAL, Odette: *Quelques remarques sur l'oeuvre canonique de Pierre de Sampson* = *Annuaire Historiae Conciliorum* 7 (1976). 112.

salamancai püspök által 1410-ben kihirdetett *Liber synodalis*nak is.⁴⁷ Ez utóbbi könyv azt is mutatja, milyen szabadon használták Petrus de Sampsona szinodális könyvét a későbbi zsinatokon.

Petrus de Sampsona szinodális könyvének a tematikája meglehetősen hasonlít az esztergomi szinodális könyvéhez, amint ezt címeinek jegyzéke is mutatja.⁴⁸ Noha ez a könyv is a szentségekkel kezdődik, élükön a keresztséggel, a bérnálásnak nem szentel külön fejezetet, a házasság témáját pedig a többi szentség után, külön helyen tárgyalja. Az istentiszteletről, a papi életről, a temetésről és a végrendeletről, az egyházi javakról és a tizedekről, a kiközösítésről és annak feloldozásáról szóló fejezetek az esztergomihoz képest eltérő sorrendben állnak. Terjedelmük is eltér az esztergomi könyvben foglaltaktól, ugyanis majd minden téma tárgyalása részletesebb, hosszabb ebben a délfrancia szinodális könyvben.⁴⁹ Különbözik a tárgyalás módja is, hiszen Petrus de Sampsona kánonjogi erudícióval összeállított szövegében a szabályoknak nem csupán a pusztá megfogalmazását találjuk, hanem rendszeresen felbukkan az egyes jogszabályok forrásának megjelölése is. Pápák, zsinatok, a nagy joggyűjtemények rendelkezései gyakran feltűnnek az utalások között.

Az eltérések ellenére a Petrus de Sampsona-féle *liber synodalis* és az esztergomi szinodális könyv között kétségtelen irodalmi összefüggés áll fenn. Ezt nem csupán a tematika és a szerkezet hasonlóságai igazolják, hanem — és főként — a szövegben található hasonló megfogalmazások is. Ezek általában nem teljesen szó szerinti egyezések, hanem azonos tartalmú és a kulcsszavakban megegyező mondatokról, hosszabb-rövidebb passzusokról van szó. Az egyezések számos helyen előfordulnak (néhány példát tartalmaz erre a II. függelék). A hasonlóságok mértéke Petrus de Sampsona műve és az esztergomi szinodális könyv között feltűnően meghaladja az általunk ismert spanyol, portugál⁵⁰ és a francia⁵¹ szinodális könyvnek minősíthető egyházmegyei zsinati szövegek és az esztergomi konstitúciók közti, inkább alkalmi és a dekretális gyűjteményekre mint közös forrásra visszavezethető halvány és általában nem

⁴⁷ Cf. *Synodicon Hispanum. IV.* 68–174. 174–301; ALONSO RODRIGUEZ, Bernardo – CANTELAR RODRIGUEZ, Francisco – GARCIA Y GARCIA, Antonio: *El Liber synodalis salmantino de 1410* = *Revista Española de Derecho Canónico* 41 (1985). 347–364.

⁴⁸ PONTAL: *Les statuts*. . . 266 („In hoc igitur opere: Primo tractatur de Baptismo/ secundo de penitentia/ tertio de sacramento eucharistie et unctio[n]e [extrema]/ quarto de celebratione missarum/ quinto de veneratione ecclesiarum/ sexto de alienatione rerum ecclesiasticarum et obligatione ipsarum/ septimo de vita et honestate clericorum/ octavo de testamentis/ nono de sepulturis/ decimo de decimis et primiciis/ undecimo de sponsalibus et matrimonio/ duodecimo de sententia excommunicationis et interdicti et quomodo infirmis absolutionis sit beneficium impendendum/ tertio decimo de perjuriis et penis ipsorum/ quarto decimo de Judeis/ ultimo quedam ponuntur capitula et precepta non habentia speciales titulos seu rubricas”).

⁴⁹ Szövegének kiadása: PONTAL: *Les statuts*. . . 264–453 (a páros oldalak).

⁵⁰ Modern kiadásuk: GARCIA Y GARCIA, Antonio (dir.): *Synodicon hispanum*. Madrid, 1981 kk.

⁵¹ Modern kiadásuk: *Les statuts synodaux français du XIIIe siècle*. Paris, 1971 kk.

szövegszerű egybeesések mértékét. Az eltérések súlya azonban szintén nem elhanyagolható. Vagy a Nîmes-i szinodális könyv hatásának közvetett volta, vagy az esztergomi konstitúciók szerkesztőjének jelentős önállósága lehet erre a magyarázat.

4. Hatása

Mint említettük, az 1382-es esztergomi szinodális könyv a magyar egyházmegyei zsinatokon kiadott rendelkezésekre jelentős hatással volt, hiszen Esztergomban még legalább két verzióban kibocsátották, a szuffragáneus egyházmegyék közül is több átvette, többé-kevésbé módosított formában. Noha hangsúlyozni szokás, hogy az egyházmegyei zsinati határozatok szövegével a hazai papság kevésbé rendelkezett, mint a nyugati kultúrkör más országainak a klérusa, hiszen a plébánosoktól még a 16. század elején sem kívánták meg egyértelműen, hogy feltétlenül birtokukban legyenek ezek a szövegek,⁵² mégis biztosak lehetünk abban, hogy az esztergomi szinodális könyv a papság jó részéhez eljutott. Erre utal, hogy már a Mohács előtti időben három különböző nyomtatott kiadást ért meg. Mint Borsa Gedeon leírta, az első, Velencében nyomtatott kiadás 1484 táján jelent meg, s a Szécsy Dénes érsek alatt tartott zsinaton kibocsátott II. verzió szövegét tartalmazza. Ez volt az az ősnymtatvány, melynek Bécsben őrzött példányát Batthyány Ignác e II. változat kiadásához felhasználta.⁵³ Ugyanezt a kiadást reprodukálja az 1519. évi újabb velencei nyomtatott kiadás, csupán a bevezetőben helyettesíti Dénes érsek nevét Tamás érsek (Bakócz Tamás) nevével.⁵⁴ Annak azonban semmi nyoma, hogy Bakócz Tamás valamilyen egyházmegyei zsinaton a régi szinodális könyvnek egy negyedik verzióját adta volna ki. Így egyszerűen a II. verzió reprodukálásáról beszélhetünk. Annyi azért az 1510-ben tartott esztergomi egyházmegyei zsinat határozatainak 11. fejezetéből kitűnik: ekkor újra sürgették, hogy a papok rendelkezzenek a zsinati határozatok szövegével.⁵⁵ Legikus lehetett az igény, hogy újra kinyomtassák a szinodális könyvet.

Az Estei Hippolit-féle III. változat Mohács előtti nyomtatott kiadása az 1494. évi bécsi kiadás volt, melyet Batthyány és Péterffy Károly e változat kiadásához felhasznált.⁵⁶

⁵² Vö. SZENTIRMAI: *Die ungarische Diözesansynode*. . . 281; ERDŐ: *A részleges egyházjog*. . . 307.

⁵³ BORSA Gedeon: *Hazai egyházmegyéek Mohács előtt nyomtatott zsinati határozatai* = MKsz 1986. 69–70.

⁵⁴ *Uo.* 70.

⁵⁵ BATTHYANY: *Leges*. . . III. 657 („Item quilibet Archidiaconus curet et ordinat, ut quilibet ex suis Vice-Archidiaconis, et etiam Plebani, qui possunt hebeant Constitutiones Synodales”). Az itt említett *Constitutiones Synodales* szemmel láthatólag nem az 1510. évi határozatokra (melyek *Statuta* cím alatt szerepelnek) vonatkozik, hanem a régi teljes szinodális könyvre.

⁵⁶ BORSA: *i. m.* 70.

Ugyancsak megjelent 16. századi nyomtatványban az esztergomi szinodális könyvnek az 1494-es nyitrai⁵⁷ és az 1515. évi veszprémi⁵⁸ egyházmegyei zsinaton kibocsátott változata is. Ezek szerint az esztergomi szinodális könyv valamelyik változata a 15. század végén és a 16. században igen sok pap birtokában lehetett. E szinodális könyv karrierjének a Trentói Zsinat vet véget, mely oly mértékben megújítja a lelkipásztorkodó papság tevékenységének részleteit is, hogy a régi helyi szinodális könyvek használatát célszerűtlenné teszi.

I. Függelék

A három változat rubrikái

I. változat	II. változat	III. változat
Sequuntur statuta Synodalia Almae Ecclesiae Strigoniensis „Sicut Doctor summus” (I. Prológus)	„Sicut Doctor summus” (I. Prológus)	Constitutiones novae „Sicut Doctor summus” (I. Prológus)
Hic incipiunt Constitutiones Synodales et statuta Almae Ecclesiae Strigoniensis „Charissimi Fratres, Domini Sacerdotes” (II. Prológus)	„Charissimi Fratres et Sacerdotes Domini” (II. Prológus)	Constitutiones Almae Ecclesiae Strigoniensis „Fratres Charissimi et Sacerdotes Domini” (II. Prológus)
Incipiunt puncta Principalia statutorum Synodalia etc. „Ut igitur vita” (II. Prológus folytatása)	„Unde igitur vita” (II. Prológus folytatása cím és bekezdés nélkül)	... (töredékes)
Sequitur nunc de primo Sacramento, videlicet Baptismo	De Baptismo	... (töredékes)
Sequitur secundum Sacramentum, seu Confirmatio etc.	Secundum Sacramentum est Confirmatio	... (töredékes)
Sequitur tertium Sacramentum seu Poenitentia „Tertium vero sacramentum est Poenitentia, quae secundum beatum Ambrosium”	Tertium Sacramentum est Poenitentia „Tertium Sacramentum est Poenitentia quae secundum beatum Ambrosium”	„Tertium Sacramentum est Poenitentia quae secundum beatum Ambrosium” (cím nélkül)
Sequitur quae sit forma Poenitentiae. Haec est		
Nunc instat quartum Sacramentum scilicet Eucharistia „Quartum Sacramentum est Eucharistia, Eucharistia autem graece dicitur”	De Eucharistia „Quartum Sacramentum est Eucharistia, Eucharistia autem Graece dicitur”	„Quartum Sacramentum est Eucharistia, Eucharistia autem Graece dicitur” (cím nélkül)

⁵⁷ RMK III. 476. *Statuta synodalia ecclesiae Nitriensis 1494*. Viennae, 1560; vö. BORSA: *i. m.* 67.

⁵⁸ *Constitutiones Sinodales ecclesiae Vesprimiensis*. Viennae, 1517; vö. BORSA: *i. m.* 72–74.

Nunc sequitur quintum Sacramentum seu extrema unctio „Sacramentum quintum, quod est extrema unctio, de qua ait Beatus Jacobus”	De Extrema Unctione „De Extrema Unctione quod est quintum Sacramentum ait beatus Iacobus”	„Quintum Sacramentum Extrema Unctio est quintum Sacramentum: ait B. Iacobus” (cím nélkül)
Nunc instat sextum Sacramentum videlicet Ordinis	Sextum Sacramentum est Ordo „De ordine quod sextum est Sacramentum”	„Sextum Sacramentum sequitur de Ordine Clericorum. Ordo Clericalis est sextum Sacramentum”
Nunc restat [!] dicere de septimo Sacramento, seu Matrimonio	De Matrimonio „Est septimum Sacramentum scilicet Matrimonium”	„Septimum Sacramentum est Matrimonium”
Sequuntur diversae informationes, et ponitur hic	De interdictis De Nuptiis De Banno Matrimonii	De Interdicto tempore (töredékes) „Forma autem banni”
Tertia species scientiae ponitur haec	De Custodia Sacramentorum et qualiter teneantur „Secundo quoque illa scientia”	De Custodia Sacramentum „Secundo quoque, illa scientia”
Nunc sequitur de Simonia vitanda capitulum	De Divinorum Officiorum Celebratione „Illa denique scientia tertio vos”	De Divinorum officiorum celebratione „Tertia scientia illa vos”
De sepulchris, et qui in Ecclesia, vel coemiterio sunt sepeliendi, et qui non, et quibus debeant denegari Sacramenta	De Simonia	
Capitulum de Decimis, et qualiter non solventes debeant puniri, et qui interdictum non servaverunt	De Sepulchris	
De Sententia excommunicationis majoris, et minoris et aliis censuris et effectu utriusque et interdicti	De Decimis et poena	
Et postea absolvat eum dicens	De Sententia excommunicationis	De Sententia excommunicationis
De vestimentis Clericorum deferendis, et quibus pannis, et quo habitu Clerici, et religiosi uti debeant, et qua poena puniantur	Oremus	Oratio absolutionis super excommunicatorem
De Clericis Concupinariis, qua poena sunt puniendi, et quales debent habere mulieres in Domibus eorum	De Habitu Clericorum	Quibus vestibus et pannis, et quo habitu Clerici et Religiosi uti debeant, aut qua poena puniantur contra-facientes
Quod Clerici in Domibus eorum Tabernent, nec Mercimoniis Laicalibus se imisceant	De Clericis Concupinariis Additio de Concupinariis	De Clericis concupinariis, et qua poena sint puniendi, et quales mulieres in domo habere possunt Additio . . .
	Quod Clerici in domibus eorum vinum non tabernent	De Tabernis Clericorum

Qualiter, et qua hora Missa et alia Divina officia debeant celebrari, et quibus Indumentis uti debeant	De hora Missarum	De Missis sequitur hoc modo debito
De promovendis ad sacros ordines, et qua poena puniantur praesentati, et praesentantes contra formam hujus constitutionis facientes	Quales sunt promovendi ad ordines	De promovendis ad Sacros ordines
De usurpantibus bona Ecclesiae jura, et Jurisdictionis bona, de poenis eorundem et tributiorum	De Usurpantibus Jura	De usurpantibus iura Ecclesiastica De Tributario
De poena non confirmatorum in Beneficiis Capitulum	De poena non Confirmatorum	De poena non confirmatorum in beneficiis suis
De poenis non residentium in beneficiis Capitulum	De Poenis non residentium in Beneficiis Contra Absentes	De Testamentis
Qualiter Testamenta fieri debent in praesentia Sacerdotis Parochialis	Qualiter Testamenta fiunt	De Testamentis
Quod relicta ad pias causas, et male ablata intra sex Menses executioni demandentur, executiones non facientes sunt excommunicati	De Testamentis	De relictis ad pias causas, ut infra sex menses persolvantur
Sequitur a quibus et quomodo debent vitari interdicti et excommunicati	De Excommunicatis visitandis	Mandatum generale de excommunicatis vitandis
	Sequuntur Constitutiones aliae	Aliae constitutiones de his, qui iurisdictionem turbant
	De Religiosis	De Religiosis et quaestoribus
	De Officio Archidiaconorum	
	De Commessionibus	De Commessionibus Clericorum
	De Usurariis	De Usurariis
	De Usurpatoribus	De Usurpatoribus Ecclesiarum Contra Abbates Sancti Benedicti recipientes Monachos alterius Monasterii Sine litteris Abbatis, vel Prioris
	De festivitibus colendis	Sequitur de Festivitibus colendis in Ecclesia ac Dioecesi, et iurisdictione Strigoniensi

II. Függelék

Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis
(1382; ed. Batthyány)

(p. 261) Baptismus est primum Sacramentum Janua, et fundamentum omnium aliorum, quo non recepto, nulla alia prosunt ad salutem; per illud enim ingreditur ad Christum, ac ubi Christus non est, fundamentum nullius boni operis super est aedificandum. Primo, pro Infantibus itaque Baptizandis, vel pro confessionis sacramento praemium, aut pretium requirere nolite. Ne propter vestri negligentiam infans aliquis sine Baptismo decedat cavete. Una queque Ecclesia baptismales fontes lapideos habeat, si potest habere, alioquin ad hoc aptum ligneum vas habeat speciale. Patrinos habeant, aut suos filios spirituales Symbolum scilicet: Credo, et orationem Dominicam scilicet: Pater noster doceant, vel doceri faciant, bonisque moribus informare admonete, plebusque vestris saepissime ad baptizandum insinuate ut si infantuli nati propter mortis periculum vobis ad baptizandum nequirent portari ab hominibus omnibus circumstantibus masculis, vel faemilis, vel illis non existentibus a faeminis baptizentur, vel etiam a Patre, vel Matre si alii desunt, in hoc enim casu Pater, vel Mater non delinquant. . .

(p. 262–265 = 263) Tertium vero Sacramentum est Poenitentia, quae secundum beatum Ambrosium est praeterita mala deplangere, plangenda iterum non committere, debent autem in omni vera poenitentia adesse tria, videlicet Cordis contrito, oris Confesso, si confitens loqui potest, et operis satisfactio juxta posse, et etiam quartum videlicet firmum propositum iterum non peccandi. Igitur ne aliquis propter vestri dissidentiam sine poenitentia decedat, diligenter cavete, quoniam secundum Julium Papam Sacerdos poenitentiam negans reus est animarum cavete itaque. In poenitentiis discrete imponendis vos habete, ne alios incaute absolviendo, vos ipsos periculose ligetis porro juxta Concilium generale in Confessionibus audiendis, et poenitentiis imponendis discretum oportet esse Sacerdotem, et cautum, ut more periti medici modicum vinum, et oleum refundat vulneribus sauciatis diligenter inquirens peccatorum circumstantis,

Liber synodalis ecclesiae Nemausensis (1252; ed. Pontal)

DE BAPTISMO

[4] Quoniam baptismus sacramentorum omnium janua est et etiam fundamentum, merito de ipso hic primitus est tractandum. Precipimus itaque ut infans, quamcito natus fuerit, si periculum mortis sibi immineat ita quod presbytero nequeat presentari, a circumstantibus masculis, si presentes fuerint, baptizetur in aqua calida vel frigida, non in alio liquore et in vase mundo ligneo vel lapideo vel quolibet alio, vel si vas haberi non possit fundatur aqua super caput baptizandi et dicantur verba quibus debet aliquis baptizari.

Si autem masculi presentes non fuerint a circumstantibus feminis baptizetur etiam a patre vel matre si alii non fuerint a quibus valeat baptizari, sed quamdiu alii fuerint a patre vel matre nullatenus baptizetur. Et si ex necessitate a patre proprio vel a matre infans fuerit baptizatus, matrimonio inter eos in sua firmitate manente, nulla propter hoc injungetur poenitentia baptizanti qui ex hoc debet potius commendari.

DE PENITENTIA

[20] Poenitentia est, ut ait Ambrosius, mala preterita plangere, et plangenda iterum non committere. Omnis autem vere poenitens debet dolorem habere de peccatis commissis, et voluntatem et propositum iterum non peccandi. Sunt enim in poenitentia tria principaliter necessaria, videlicet: cordis contritio, oris confessio, si confitens potest loqui, et operis satisfactio juxta posse alioquin non est vera poenitentia sed simulata potius, atque ficta. Confessio vero est, coram sacerdote, vera declaratio seu revelatio peccatorum. Et quia post lapsum peccati necessaria poenitentia vera est ad salutem, statuum est quod omnis uxtriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata, solus confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdoti, et injunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere. Quod et de clericis, scilicet confiteantur proprio sacerdoti, in cujus parochia commorantur; districte precipimus obser-

et peccati quatenus prudenter intelligat quale eis debeat praebere Consilium, et cujusmodi remedium adhibere ad sanandum aegrotum.

(p. 272) Sane si mulier stante Matrimonio, vel etiam soluto sine electione sepulturae obierit, in Coemiterio Ecclesiae Parochialis, et in sepulchro viri praemortui tumuletur, potest tamen ubi maluerit sepulturam eligere. Laicos intra Ecclesiam absque licentia sepeliri prohibemus nisi Patronus ejusdem Ecclesiae fuerit, aut pro Fabrica Ecclesiae aliquid dederit. Siquis hujus nostrae prohibitionis transgressor fuerit in una marca usuali mulcretur, cujus medietas Camerae nostrae applicetur alia Archidiacono suo, aut suo immediato superiori, quos monemus, ut in visitatione diligenter de talibus inquirant, et quidquid ratione sepulturae evenerit, nihilominus Fabricae illius

Ecclesiae aplicamus. Debent autem Ecclesiastica Sacramenta denegari Haereticis, Paganis, Judeis, Gentilibus, et omnibus extra Fidem Catholicam constitutis, nec non excommunicatio majori excommunicatione, et interdictis, atque his, qui in torneamentis moriuntur, et insuper usurariis, praedonibus et Raptoribus manifestis, nisi poenituerint, vel usuras vel rapinas restituerint, vel de restituendis securitatem praestiterint secundum formam Juris; si vero praedicti non haberent in facultatibus tempore mortis suae unde restituere possent non debet usurarius praedicta poena puniri, raptor vero, qui in sanitate no poenituit, vel se emendavit, in morte tamen si contritus fuerit; et apparuerit, si securitatem praestare nequiverit Coemiterium non negetur, nullus tamen Clericorum intersit illius sepulturae.

Item illos, qui se suspendunt, vel praecipitant, vel gladio vel cultello se peremerunt, nisi in morte signa poenitentiae in iis apparuerint manifeste denegerit sepultura, generaliter omnibus, quos constat in peccato mortali [!] decessisse.

(p. 278–279) Mandamus insuper, et volumus omnes excommunicatos, et interdictos ab omnibus Regularibus exemptis, et non exemptis in divinis officiis; et sacramentis quorum nulli possunt super hoc Apostolicis privilegiis tueri, qui vero contra fecerint scienter, vel tales ad Ecclesiasticam sepul-

vari alioquin, vivens, sive clericus fuerit, sive laycus, ab ingressu ecclesiae arceatur, et moriens, christiana careat sepultura. Et hoc salutare statutum publice in ecclesiis annis singulis proponatur.

... [129] Mulier autem constante matrimonio et etiam mortuo viro suo, eligere potest, ubicumque voluerit, sepulturam. Si vero sine electione sepulture decesserit, sepeliatur in cimiterio ecclesiae parochialis in sepulchro viri, si primus mortuus fuerit et in eadem parochia sit sepultus.

[132] Prohibemus autem districte, laycos intra ecclesiam sepeliri, sine nostra licentia speciali. . .

[130] Sunt autem quidam, quibus debet denegari ecclesiastica sepultura: videlicet omnes heretici et excommunicati majori et etiam minori excommunicatione et interdicti. Item illi, qui in torneamentis moriuntur. Item usurarii et predones manifesti. Item omnes, quos manifeste esse constiterit in mortali peccato decessisse.

Item [!] illi qui se ipsos suspenderunt, vel se precipitaverunt aut se gladio interfecerunt.

[131] Hec intelligenda sunt, et servanda, nisi in morte apparuerint manifesta signa penitentiae. . .

[196] Excommunicatos quoque et nominatim interdictos. . . ab omnibus regularibus, et secularibus, exemptis et non exemptis, districte precipimus evitare in divinis officiis, et ecclesiasticis sacramentis, quia nulli possunt apostolicis privilegiis se tueri. . .

[197] Quod si templarii, vel hospitalarii, vel re-

turam receperint aut celebrare in Ecclesia praedicta praesumpserint; poenam suspensionis ab ingressu Ecclesiae, et a participatione Samentorum a Canone introductam contrahant ipso facto, et ipsorum Ecclesia etiam Ecclesiastico subjiatur interdicto. . . Qui autem interdicti vel excommunicati, vel in Ecclesia interdicta scienter divina celebrare praesumpserint irregularitatem incurrunt, super qua non potest, nisi per Sedem Apostolicam dispensari.

gulares alii quicumque, etiam exempti, excommunicatos vel nominatim interdictos recipere presumpserint ad divina, vel ad ecclesiasticam sepulturam, vel celebrare in ecclesia interdicta, ecclesie in quibus ista presumpserint, subjaceant interdicto. . . qui in ecclesiis interdictis presumunt scienter divina officia celebrare, ab officiis sunt et beneficiis ecclesiasticis suspendendi.

ERDŐ, PÉTER

Le livre synodal d'Esztergom

Au cours des dernières années, grâce surtout au résultat des chercheurs espagnols, on a réussi à définir plus précisément le genre médiéval du liber synodalis (livre synodal). C'est partant de cette définition de genre que l'étude examine les textes subsistants des synodes diocésains de Hongrie. Elle signale le fait que les constitutions du synode diocésain d'Esztergom qui ont été renouvelées, avec plus ou moins de modifications, par de nombreux synodes diocésains hongrois aussi, correspondent tout à fait exactement à la nouvelle définition du livre synodal. Suivant cette trace, l'auteur fait une tentative de déterminer les sources du livre synodal d'Esztergom. Il désigne le texte de source dans un livre synodal de même genre, paru beaucoup plus tôt, publié par un synode français méridional et répandu plus tard assez largement. Il motive les coïncidences textuelles et les divergences considérables du livre d'Esztergom d'une part par le fait que l'influence de la source était indirecte, de l'autre que le rédacteur du livre d'Esztergom traitait sa source librement. Il attire l'attention au fait aussi que ce même texte de France apparaît, d'une manière analogue, sous la forme d'une réception libre, dans des livres synodaux espagnols médiévaux aussi.